

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШІНСЬКОГО»**

*(кафедри теорії та методики практичної психології,
кафедра психіатрії, медичної та спеціальної психології)*

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки)

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

(кафедра психології)

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(кафедра практичної психології)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Збірник наукових праць
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції**

19 травня 2023 року

Одеса – 2023

		<p>уподобань до контенту, який я переглядаю</p> <p>в) обираю контент який мені порекомендували друзі чи знайомі</p> <p>г) довго обираю серед контенту той, який належить до сфери моїх інтересів</p>		
--	--	--	--	--

Отже, аналіз отриманих експериментальних даних дозволяє зробити висновок про те, що респонденти найбільш орієнтуються на такі цінності, як здоров'я, матеріально забезпечене життя, любов, щасливе сімейне життя та розвиток, при цьому зазначаючи, що на розваги вони орієнтуються менше середнього. У той же час було визначено, що 43% опитуваних проводять більше 4х годин в медіасередовищі та 65% вважають, що медіа значно впливає на поведінку та життя них самих та їх близьких. Хоча, 29% з них не мають уподобань щодо контенту який переглядають, а 17% опитуваних обирають перше, що їм пропонує медіа. Це дає змогу зрозуміти, що більшість досліджуваних відчувають вплив медіа у своєму житті, але деякі з них не надають факторам впливу значної уваги.

Література

1. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. 2004. С. 8–11.
2. Ануфрієва О. В. Психологічні чинники впливу ЗМІ на структурні елементи ціннісних орієнтацій студентської молоді. Житомир, 2009. С. 148–149.
3. Різун В. В. Теорія масової комунікації. Київ, 2008. 260 с.
4. Ровинський Т. Методи впливу ЗМІ на суспільну свідомість. Львів, 2008. С. 100-103.
5. M.Rokeach. Beliefs, attitudes, and values; a theory of organization and change. San Francisco, Jossey-Bass, 1968. С. 199-207.

СТРАХ У СТРУКТУРІ ДЕТЕРМІНАНТ ТЕМПЕРЕМЕНТАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Косьянова О. Ю., Чжоу Тінь

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(м. Одеса, Україна)*

Постановка проблеми та аналіз публікацій з теми дослідження. Великі надзвичайні ситуації у сфері безпеки життєдіяльності (війна в Україні з 2022 року) та громадського здоров'я (пандемія COVID–19) мають глибоко негативний вплив на здоров'я населення України та Китаю, що не лише серйозно загрожує безпеці життя населення, але й спричиняє величезний психологічний вплив на

населення. Пандемія COVID–19, що виникла на початку 2020 року за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я є «надзвичайною ситуацією у сфері охорони здоров'я в усьому світі». Міністр охорони здоров'я України Віктор Ляшко також наголошував, що події в Україні через повномасштабне вторгнення Росії матимуть критичні наслідки для психічного здоров'я не тільки українців. У результаті глобальна соціальна стабільність опиняється під значною загрозою.

Темперамент відображає конституційно засновані індивідуальні відмінності в емоційній і моторній реактивності, регуляції уваги та гальмівному контролі – останні два складають конструкт контролю зусиль (Ротбарт і Бейтс, 2006). Хоча спостерігався сплеск досліджень зв'язків проксимального середовища (наприклад, батьківства) з характеристиками темпераменту дітей (Кочанська, 2003; Легуа, 2006), небагато дослідників досліджували роль більш широкого соціокультурного контексту в прояві темпераменту та виявити стійкі емоційні переживання обстежуваних. Зокрема, небагато досліджень вивчали міжкультурні подібності та відмінності темпераменту та зв'язок із домінуючими емоційними проявами в умовах соціальної нестабільності. Використовуючи крос–культурну вибірку обстежуваних з материкового Китаю та України, у цьому дослідженні було розглянуто ці питання, вивчаючи вплив соціальної ситуації на зв'язок реактивності темпераменту (негативна і позитивна емоційність), а також домінування емоції страху.

Страх – це інстинктивна емоційна реакція людини на події, що загрожують життю. Під час небезпеки життєдіяльності страх є потенційно адаптивним або захисним для людини. Однак надмірно породжений страх може поставити під загрозу фізичні функції та викликати негативні поведінкові реакції, що матиме негативний вплив на психічне здоров'я людей, якість життя та соціальну стабільність. Поширення страху може призвести до порушення фізичного здоров'я. Аналіз літературних джерел підкреслює важливість страху під час епідемій та війн. Однак бракує досліджень із використанням великих вибірок темпераментальних особливостей особистості реакції населення на страх під час екстремальних ситуацій. Таке дослідження мало б велике значення для розробки цілеспрямованих психологічних втручань і забезпечення ефективного психологічного керівництва.

Аналіз літературних джерел показує, що серед небагатьох міжкультурних порівняльних досліджень характеристик, пов'язаних із темпераментом, в Китаї і США (Камрас та ін., 2006; Лу, 2006; Портер та ін., 2005; Ротбарт та ін., 2001), це перше дослідження взаємозв'язку емоційної сфери та темпераменту в екстремальних умовах значної загрози глобальної соціальної стабільності.

Мета дослідження полягає у визначенні міжкультурної особливості темпераментальних характеристик особистості в Україні та Китаї, виявлення стійких емоційних переживань (страху) респондентів та їх відмінності.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження нами використовувались теоретичні, статистичні й емпіричні методи дослідження. Серед теоретичних методів нами проведена систематизація наукових даних із досліджуваної проблеми на основі осмислення першоджерел; серед

статистичних і емпіричних – письмове опитування, кількісний (кореляційний) аналіз даних, що був виконаний за допомогою комп'ютерної програми SPSS 16.0 for Windows, і якісний аналіз отриманих результатів. Згідно з метою та послідовними завданнями було підібрано психодіагностичні методики: опитувальник «Страх, радість, гнів» (СРГ), авторам якого є В.П. Прядеїн, Чотиримодальний емоційний опитувальник (Л.А. Рабінович, модифікований варіант Є.П. Ільїна) та особистісний опитувальник Ганса Айзенка, або Eysenck Personality Inventory – EPI. Опитувальник СРГ дозволяє виявити домінування однієї чи двох домінуючих емоцій таких як страх, радість чи гнів. В той же час, обраний нами чотиримодальний емоційний опитувальник спрямований для виявлення переважаючих в людини емоцій. Стимульний матеріал цієї методики допомагає виявляти не власне емоції, а набуті, оптимізм чи песимізм, агресивність та інші характеристики особистості, що, власне, було зумовлено метою створення даного опитувальника: виявити стійкі емоційні переживання обстежуваних. Саме ця методика доповнює першу в сенсі розгляду не як виявлення в чистому вигляді емоцій, що переживаються (радість, гніву, страху і печалі), а як схильність суб'єкта до оптимістичності чи песимістичності, до позитивного або негативного емоційного фону. Третя методика щодо виявлення типу темпераменту – одна з найвідоміших типологій особистості. Про існування сангвініків, флегматиків, холериків та меланхоліків знають навіть ті, хто дуже далекий від психології. А обрана методика є однією із найвідоміших тестів на темперамент – особистісний опитувальник Ганса Айзенка, або Eysenck Personality Inventory – EPI. Відносно розуміння щодо емоції страху (на останньому етапі): було подано одне запитання «Скільки сильного страху ви відчуваєте сьогодні?» з п'ятьма варіантами відповідей (немає, легкий, помірний, сильний, надзвичайний чи нестерпний).

Оскільки нас цікавило питання порівняння щодо темпераментальних особливостей особистості в Україні і Китаї то вибірку дослідження становили респонденти першої групи – здобувачі вищої освіти Університету Ушинського (усього 28 осіб віком від 20 до 40 років) та досліджувані другої групи – здобувачі вищої освіти університетів м. Шандонг (Китай) (усього 32 особи віком від 23 до 40 років).

Результати. Перед тим як ми перейдемо до безпосереднього викладення результатів нашого дослідження, зауважимо, що отримання нами результатів ще продовжується (тобто дослідження ще не дійшло завершального етапу). В той же час можемо відмити, що певні отримані дані мають тенденції до збільшення, отож вже заслуговують на нашу увагу. Отримані нами дані в подальшому зіставляються з науковими результатами інших дослідників.

Оскільки темперамент відображає біологічно вкорінені, що проявляються на первинних етапах становлення особистості та відносно стабільні індивідуальні відмінності в реактивності та регуляції базових емоцій, таких як радість, страх і гнів (Ротбарт і Бейтс, 2006), які, як виявлено, існують у всіх культурах (П. Екман, 1994), в нашому дослідженні вже на первинні дані показують деякі крос-культурні універсальності в основній структурі

темпераменту. Дійсно, модель темпераменту, яка включає екстраверсію/інтроверсію та невротизм (а також шкала соціальної бажаності), може бути надійно відновлена в оцінках темпераменту у різних культурах (Україна, Китай), хоча деякі міжкультурні відмінності були виявлені в навантаженнях індивідуальних розмірів темпераменту. Аналіз літературних даних підтверджує, що у вибірках п'ятифакторна модель особистості була відтворена в більшості культур (Террачіано та ін., 2005).

Незважаючи на загальну універсальність темпераменту та особистості в різних культурах, кілька теорій припускають, що деякі міжкультурні відмінності можуть існувати у прояві темпераменту чи особистісних характеристик та їх зв'язку з емоційними проявами. Керр (2001) припустив, що культура може впливати на розвиток темпераменту двома способами. По-перше, культурні цінності можуть впливати на те, як люди сприймають і реагують з певними характеристиками темпераменту, що, у свою чергу, впливає на стабільність таких характеристик і їх значення для індивідуальної емоційної адаптації. По-друге, культурно обтяжені установи (наприклад, сім'я та школа) або звичаї можуть віддавати перевагу характеристикам темпераменту, які відповідають культурному захопленню емоційними проявами, і зводити до мінімуму ті, які несумісні з цими цінностями. Так само вчені теоретизували, що індивіди проявляють емоції щодо конкретних ситуаційних контекстів у межах культури, щоб виконувати культурно встановлені соціальні ролі, які можуть породжувати культурні відмінності в узгодженості та середніх рівнях диспозиційних рис (Мацумото, 2007). Більше того, відповідно до точки зору відповідності, оптимальні результати розвитку виникають, коли між темпераментом і середовищем соціалізації особистості добре збігаються. Оскільки культури відрізняються за своїми моделями соціалізації, подібні риси темпераменту можуть бути пов'язані з різними результатами розвитку в різних культурних контекстах.

Важливою метою міжкультурного дослідження темпераменту є виявлення подібностей і відмінностей як у нормах або середніх рівнях певних рис, так і в асоціаціях між рисами та іншими конструктами в різних культурах. Порівняння первинних даних показало, що китайські обстежувані були менш емоційно виразними, ніж українські.

У цьому дослідженні нами виявлялись подібності та відмінності у результатах психодіагностики темпераменту, позитивної чи негативної емоційності, а також проявами страху та їх наслідками. Аналіз літератури показав існування певної кількості міжкультурних досліджень темпераменту (Лу, 2006; Портер, 2005), особливо тих, що включають конкретні гіпотези щодо міжкультурної подібності та відмінностей були розроблені на основі ширшої літератури, включаючи як внутрішньокультурні, так і міжкультурні дослідження темпераменту та пов'язаних з ним характеристик (наприклад, експресивність емоцій і домінування позитивних чи негативних емоцій).

Первинні отримані дані показують, що в групі українських обстежуваних в більшості вибірки (більше 70%) спостерігається домінування емоції страху, що

може бути пояснено тим, що під час небезпеки життєдіяльності багато факторів можуть впливати на почуття особистого страху. Аналіз літератури показує, що сприйняття небезпеки стосується почуттів і розуміння людьми потенційних ризиків, які впливають на повсякденне життя, а також є індексом суспільної паніки (Сіткін, 1995). Особистості з вищим сприйняттям небезпеки мають більшу ймовірність розвитку ірраціональної напруги або паніки. Відносно розумне уявлення про небезпеку гарантувало адекватну поведінку, спрямовану на здоров'я (Лау та ін., 2005). Однак надмірне сприйняття небезпеки може призвести до поведінки втечі (Цзян та ін., 2009). Такі результати підтвердили вплив сприйняття небезпеки на особисті емоції.

Стратегії емоційної регуляції стосуються процесів, за допомогою яких люди впливають на виникнення, вираження та сприйняття емоцій. Це важливий стиль подолання негативних подій. Когнітивна переоцінка та експресивне придушення є двома механізмами емоційної регуляції, які безпосередньо впливають на індивідуальні емоції (Cieluńca та ін., 2019). Когнітивна переоцінка відбувається на початку процесу формування емоцій, а експресивне придушення відбувається на пізній стадії процесу формування емоцій (Гросс, 2007; Ченг, 2009). Дослідники зазначають, що когнітивна переоцінка дозволяє людині повторно пояснити подію та змінити її вплив на емоції. Гросс також зазначив, що емоційна експресивність є різновидом стратегії регулювання, протилежної придушенню експресивності, яка має унікальний вплив на емоції, пов'язані з негативними емоціями та проблемами психічного здоров'я (Гросс, 1995). В той же час, зазначено, що вплив придушення експресії на регуляцію індивідуальних емоцій був різним у різних культурних середовищах (Ліу, 2016). Наприклад, у західній культурі придушення експресивності зазвичай відіграло негативну роль. Тоді як у східній культурі придушення експресивності могло зіграти позитивну роль (Доу, 2013).

В нашому дослідженні в групі китайських студентів (згідно зворотнього зв'язку в процесі тестування та бесід) відмічається домінування емоції радості. В той же час, попередні дослідники на протязі 2020–2021 рр. зазвичай спостерігали домінування емоції страху (в процесі пандемії). В той же час (біля 30%) китайських респондентів зберегли домінуючу емоцію страху. Вони відм'ячають також, що моделі поведінки змінилися ще 2020 році. Дослідження колег показали, що емоція страху пов'язана зі збільшенням унікальної поведінки. Наприклад, під час епідемії деякі студенти подавали заяву про призупинення навчання та продемонстрували більше сприйняття небезпеки та сильніший страх (Чонг, 2004). Крім того, люди, які були в депресії під час пандемії, частіше вживали унікальних заходів (Лау, 2010). Ці результати свідчать про те, що негативні емоції можуть посилити унікальну поведінку.

Виявлено, що в обох групах переживання інтенсивного або тривалого стресу (під владою страху) порушало особисті фізичні функції, такі як втрата апетиту, труднощі з травленням і проблеми зі сном. Респонденти повідомляли, що психологічні реакції, зокрема, негативні емоції, включаючи страх і депресію, пов'язані за їх самоспостереженнями із порушенням сну. Крім того, на харчову

поведінку досліджуваних впливає емоційне збудження, включаючи страх і гнів. Такі отримані нами результати стикуються з літературними: страх може призвести до порушення дієти у молодих дорослих і підлітків (Андерсон, 2018), а також призвести до більшого порушення сну (Фідель та ін., 2018). Ці результати свідчать про те, що негативні психологічні реакції, особливо страх, тісно корелюють із фізичними порушеннями.

В екстремальних ситуаціях особистісні психологічні реакції взаємодіють одна з одною, і на це також можуть впливати такі демографічні змінні, як стать. В нашому дослідженні більшість респондентів жіночого полу, то ж складно описати результати таких залежностей. Багато досліджень показали значну кореляцію між статтю та страхом (Казанджіоглуе, 2015). Однак ці результати виявилися суперечливими, з доказами більш високого рівня страху у літніх пацієнтів (Беатріс та ін., 2015).

З точки зору сімейного стану, існують значні відмінності в оцінках страху серед одружених, неодружених, розлучених і овдовілих пацієнтів (Егбор і Акпата, 2014). У Китаї дослідження страху показало, що багато факторів, таких як вік, сімейний стан і рівень освіти, мають прямий і опосередкований вплив на страх (Менг, 2019). Ці результати підтверджують потенційне передбачення демографічних факторів, що стосуються страху під час епідемій. Проте, які фактори є захисними, а які ризиковими, залишається незрозумілим.

Висновки. Загалом, це дослідження мало на меті виявити за стан страху серед населення України та Китаю під час екстремальних ситуацій, що склались за останні роки в цих країнах. Тенденція з часом, предиктори з демографічних змінних (стать, вік, ступінь освіти, сімейний стан, тип особи та підтверджені випадки в місті чи регіоні) і психологічних змінних (сприйняття небезпеки та домінування емоцій), а також зв'язок із темпераментом були досліджені в рамках онлайн-дослідження. Слід зазначити, що наше дослідження продовжується, в той же час ми можемо зробити такі попередні висновки:

- нами виявлялись подібності та відмінності у результатах психодіагностики темпераменту, позитивної чи негативної емоційності, а також проявами страху та їх наслідками;
- порівняння первинних даних показало, що китайські обстежувані були менш емоційно виразними, ніж українські;
- в групі українських обстежуваних в більшості вибірки (більше 70%) спостерігається домінування емоції страху, що може бути пояснено тим, що під час небезпеки життєдіяльності багато факторів можуть впливати на почуття особистого страху;
- сприйняття небезпеки та негативна експресивність можуть посилити емоцію страху, тоді як експресивне придушення, позитивна експресивність і негативне гальмування можуть зменшити емоцію страху;
- в групі китайських студентів (згідно зворотнього зв'язку в процесі тестування та бесід) відмічається домінування емоції радості. В той же час, попередні дослідники на протязі 2020–2021 рр. зазвичай спостерігали домінування емоції страху (в процесі пандемії). В той же час (біля 30%)

китайських респондентів зберегли домінуючу емоцію страху. Вони відмічають також, що моделі поведінки змінилися ще в 2020 році.

Література

1. Кокурн О.М., Мороз В.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. Збірник психодіагностичних методик для професійно-психологічного відбору кандидатів на військову службу за контрактом у Збройних Силах України : метод. посіб. К.: Видавничий дім “Освіта України”, ФОП Маслаков Руслан Олексійович, 2021. 74 с.
2. Лемак М.В., Петрище Ю.В. Психологу для роботи: діагностичні методики (українська мова). Методичне видання. Збірник. Ужгород, Видавництво А. Гаркуші, 2012, 616 с.
3. Усамітнення та самотність в житті особистості / Збірник тези за матеріалами круглого столу (on-line, 24 квітня 2020 р.). Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. 100 с. Chong M., Wang W., Hsieh W., Lee C., Chiu N., et al. (2004). Psychological impact of severe acute respiratory syndrome on health workers in a tertiary hospital. Br. J. Psychiatr. 185 127–133. 10.1192/bjp.185.2.127
4. Dou K., Nie Y., Wang Y., Liu Y. (2013). Analysis on development characteristic of adolescent regulatory emotional self-efficacy. Chinese J. Health Educ. 29 207–210
5. Kochanska G, Knaack A. Effortful control as a personality characteristic of young children: Antecedents, correlates, and consequences. Journal of Personality. 2003;71:1087–1112.
6. Lengua LJ, West SG, Sandler IN. Temperament as a predictor of symptomatology in children: Addressing contamination of measures. Child Development. 1998;69:164–181.
7. Porter CL, Hart CH, Yang C, Robinson CC, Olsen SF, Zeng Q, Olsen JA. A comparative study of child temperament and parenting in Beijing, China and the western United States. International Journal of Behavioral Development. 2005;29:541–551.
8. Rothbart MK. Temperament and the development of inhibited approach. Child Development. 1988;59:1241–1250.

РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Фесюк А. І.

*Міжрегіональна академія управління персоналом
(м. Одеса, Україна)*

Чисельні порушення військової дисципліни, породжуються погано контрольованим тривожним станом у військовослужбовців. Небезпека тривожності полягає і в тому, що вона створює передумови до суїцидів, перешкоджає оздоровленню психологічного клімату, зменшує ступінь довіри у взаєминах між керівниками та підлеглими. Вирішення цих завдань, потребує відповідного науково-психологічного забезпечення [1].

Метою обраною теми є вивчення та аналіз рівня особистісної та реактивної тривожності військовослужбовців в умовах бойових дій.

Аналізуючи чисельні дослідження, тривога – це емоційний стан, відчуття сильного хвилювання, неспокою нерідко без будь якого зовнішнього приводу. [2]. Розрізняють реактивну тривожність (РТ), яку ще називають ситуативною тривожністю (СТ), що пов’язана з певною ситуацією; а також особистісну тривожність (ОТ), яка є стабільною властивістю особистості. Особистісна тривожність характеризує стійку схильність сприймати велике коло ситуацій станом тривоги. Дуже висока ОТ прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту; з емоційними і невротичними зривами і психосоматичними